

СТОЛЯРОВА А. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВОГРЕЦЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті розглянуто походження та структурно-семантичні особливості новогрецьких економічних термінів. Досліджено явище синонімії в сучасній грецькій економічній термінології та пояснено її причини. Доведено, що більшість економічних термінів становлять слова подвійної приналежності, для яких характерна полісемія “термінологія – загальноживана мова”.

Ключові слова: етимологія, запозичення, структурно-семантичні особливості, економічна термінологія, синонімія, полісемія.

В статье рассматриваются происхождение и структурно-семантические особенности новогреческих экономических терминов. Исследуется явление синонимии в современной греческой экономической терминологии и объясняются её причины. Доказывается, что большинство экономических терминов являются словами двойной принадлежности, для которых характерна полисемия “терминология – общеупотребительный язык”.

Ключевые слова: этимология, заимствование, структурно-семантические особенности, экономическая терминология, синонимия, полисемия.

The article focuses on etymology as well as on structural and semantic peculiarities of Modern Greek economic terms. The author examines the phenomenon of synonymy in Modern Greek economic terminology and explains its reasons. The polysemy “economic terminology – general language” is also studied.

Key words: etymology, loan words, structural and semantic peculiarities, economic terminology, synonymy, polysemy.

Термін “економіка” в наш час вживається у двох основних значеннях. По-перше, під цим терміном розуміють “господарство, сукупність засобів, об’єктів, процесів, що їх використовують люди для забезпечення життя, задоволення потреб шляхом створення необхідних людині благ, умов і засобів існування з використанням праці” [1]. З іншого боку, економіка – це “наука про господарство, способи його ведення людьми, відносини між людьми в процесі виробництва і обміну товарами, закономірності протікання господарчих процесів” [1].

Як і будь-яка інша наукова галузь, економіка має добре розвинуту терміносистему, що обслуговує потреби спілкування спеціалістів. Отже, під поняттям “економічна термінологія” розуміємо прошарок лексики, який обслуговує різні сфери

економічної діяльності і пов'язаний з економікою як наукою та сферою суспільної діяльності.

Економіка – наука молода. Її бурхливий розвиток припав на ХХ ст., особливо його другу половину, що характеризується інтенсифікацією глобалізаційних процесів. З огляду на це логічно припустити, що економічна термінологія вирізняється своєю інтернаціональністю і що її інтенсивному розвитку посприяли країни з найбільш розвинутими економіками – західний, передусім англословний світ. Водночас, працюючи з грецькою мовою, варто пам'ятати, що книжна мова катаревуса, яка ще тридцять років тому безроздільно панувала в царині грецької науки, всіляко пручалася прямим запозиченням з германських і романських мов, надаючи перевагу калькам.

У зв'язку зі згаданим **актуальним** виявляється дослідження етимологічного складу та структурної-семантичної специфіки димотичної економічної термінології, яка, як припускаємо, успадкувала основну масу своїх елементів від катаревусної. З іншого боку, плідним має виявитися вивчення економічних термінів, що збагатили грецьку економічну терміносистему в останні десятиліття, оскільки слушно припустити, що перехід на димотику зняв захисні бар'єри, що стояли на шляху іноземних слів, передусім англіцизмів, до лексичного складу новогрецької мови.

У цій розвідці ми поставили перед собою **мету** схарактеризувати етимологічний склад аналізованої термінології, визначити основні мови-донори, з яких надходила запозичена термінологія, і встановити основні структурні та семантичні особливості сучасних грецьких економічних термінів.

Предметом розвідки є походження і структурно-семантична специфіка новогрецьких економічних термінів. **Об'єктом** виступає сукупність економічних термінів, дібраних з тлумачних та перекладних словників новогрецької мови.

Матеріалом дослідження слугували терміни, дібрані методом суцільної вибірки з Грецько-російського і російсько-грецького економічного словника Д. В. Валюженича [2], Російсько-грецького і грецько-російського економічного словника А. Василіадиса [3], Короткого новогрецько-українського словника юридичних та економічних термінів А. О. Савенка та А. А. Столярової [4],

Англійсько-грецького та грецько-англійського словника сучасної економіки – теоретичної та прикладної [5]. Встановлюючи етимологічний склад досліджуваної терміносистеми, ми послуговувалися Словником новогрецької мови Г. Бамбінїотиса [6] та Словником новогрецького койне Фонду Маноліса Тріандафіллідиса [7]. Загальний обсяг проаналізованих термінів складає 1000 одиниць.

Наукова новизна розвідки полягає в тому, що в ній уперше в українській елліністиці вивчаються сучасні грецькі економічні терміни та визначаються їхні провідні структурно-семантичні особливості.

Переходячи до вивчення грецької економічної термінології, мусимо визначитися, що вважати за термін, вирішивши у такий спосіб проблему дефініції терміна, визначивши його характерні ознаки та відмінності від загальноновживаних слів.

Наявні в лінгвістиці погляди на внутрішню природу терміна можна згрупувати у два загальні підходи, які Б. Головін та Р. Кобрин [8:34] називають субстанціональним та функціональним, а В. Лейчик [9:87] – нормативним та дескриптивним відповідно.

Згідно з першою точкою зору, термін проголошується особливим знаком на зразок математичних символів, що в плані змісту характеризуються принциповою однозначністю, а в плані вираження – строгою заданістю мовних граматичних структур. Провідним виразником такого погляду на терміни є Д. Лотте. Його термінологічна школа приписувала терміну низку особливих властивостей, що виділяють їх з-поміж решти лексичних одиниць та протиставляють їм, серед яких однозначність, систематичність, відсутність синонімії, точність [10:72–79]. Така точка зору легко піддається сумніву, оскільки загальновідомою є полісемія термінів як у межах однієї галузі, так і міжгалузєва, а також полісемія “наукова сфера – загальноновживана мова”. Тут доречно навести виявлені нами приклади полісемії: *μετοχή* 1) заг-вжив. участь; 2) економ. акція; 3) мовознав. дієприкметник; *στάση* 1) заг-вжив. зупинка (транспорту); 2) заг-вжив. думка (з приводу чогось); 3) економ. різновид страйку, припинення роботи у знак протесту; *ομολογία* 1) заг-вжив., юрид. зізнання; 2) економ. облігація; *επένδυση* 1) заг.-вжив., техніч. обшивка; 2) економ. інвестиція; *ανάληψη*

1) *заг.-вжив.* приступання до виконання обов'язків; 2) *реліг.* Вознесіння Господнє; 3) *економ.* зняття грошей з рахунку.

Те ж саме можна сказати і про синонімію, тобто існування в межах термінології певної галузі дублетів, синтаксичних синонімів тощо. Серед синонімічних пар економічних термінів досить поширені такі, що складаються із запозиченої лексеми та її питомо грецького варіанту: *το εμπάρκο* та *ο ειργμός* (ембарго), *το τρανζίτο* та *η διέλευση* (транзит), *ο καπιταλισμός* та *η κεφαλαιοκρατία* (капіталізм), *το λίζινγκ* та *η χρονομίσθωση* або *χρηματοδοτική μίσθωση* (лізинг), *η εταιρεία* – *η φίρμα* (компанія), *η офσόρ* – *η υπεράκτια εταιρεία* (офшорна компанія), *το χόλντινγκ* (*η εταιρεία χόλнτινγκ*) – *η εταιρεία επενδύσεων χαρτοφυλακίου* (холдинг), *το τραστ* – *η εταιρεία καταπιστευμάτων* (трест). З огляду на вищевикладене такі ознаки термінів, як однозначність і відсутність синонімії можна розглядати не як абсолютні, властиві всім термінологіям, а лише як бажані.

Функціональний підхід до проблеми терміна, що переважає в сучасній лінгвістиці, представлений переважно в працях Г. Винокура [11], а також Б. Головіна, Р. Кобрини [8], Р. Піотровського [12] та інших дослідників. Він базується на твердженні Г. Винокура про те, що “термін – це не особливе слово, а лише слово в особливій функції” [11:5–6]. І цією функцією, яка є головною диференційною ознакою терміна, є функція вираження спеціального професійного поняття та, відповідно, комунікативного обслуговування професійно-трудова потреб носіїв певної мови. Тобто, будучи в генетичному плані загальнономовними словами, запозиченнями або одиницями, утвореними з морфем за загальнономовними словотвірними моделями, підпорядковуючися в морфологічному плані єдиним для всієї мови правилам граматичного ладу, терміни мають іншу семантичну природу, оскільки становлять результат вторинної номінації. Саме такого погляду на терміни дотримуватимемося в межах цієї статті.

Виходячи з функціонального підходу до визначення природи терміна, окресленого в попередньому пункті, склад економічної термінології можна визначити як сукупність лексичних одиниць, що мають принаймні одне економічне значення, напр., *ανάληψη*, *επένδυση*, *μετοχή*.

Аналіз розглядуваної нами економічної термінології доводить, що більшість економічних термінів становлять слова подвійної

приналежності, утворені внаслідок спеціалізації значення загальноновживаних слів, а іноді за рахунок метафоричного переносу значення загальноновживаних слів, напр., *μαύρη αγορά* (чорний ринок), *μαύρο χρήμα* (брудні гроші), *ξέπλυμα χρημάτων* (відмивання грошей).

Наступна проблема пов'язана з граматичними означеннями виділених термінів. Між термінологами не існує згоди з приводу того, які частини мови можна вважати термінами, а які ні. Деякі дослідники, спираючися на ідеї Г. Винокура, який одним з перших відзначив переважно іменний характер науково-технічного тексту, відмовляють усім частинам мови, окрім іменників, у праві називатися термінами. Проти такого обмеженого погляду на терміни виступають Б. Головін та Р. Кобрин, що в ролі контраргументу наводять приклади випадків повноцінного функціонування не-іменників (зокрема субстантивованих прикметників, дієслів та навіть прислівників) у ролі термінів [8:71–72]. Підтвердити правильність такого широкого підходу до граматичної форми термінів можна й на прикладі економічних термінів. Яскравими прикладами є дієслова *διαμαρτυρώ* (опротестовувати [вексель]) та субстантивований дієприкметник *μεσάζων* (брокер).

У структурному плані термінологічні одиниці будь-якої спеціальної галузі можуть бути не лише словами, а й словосполученнями, причому в сучасних терміносистемах переважають саме термінологічні словосполучення. Пояснюється це головним чином ієрархічною будовою терміносистем, з якої випливає необхідність градування понять за певними критеріями. Оскільки ж встановлювати для кожного з понять окремий термін виявляється недоцільним або навіть неможливим, то на їхнє позначення використовуються, як правило, гіпероніми з певними модифікаторами, чим досягається мотиваційна прозорість термінологічної одиниці. Слід зазначити, що з розвитком певної галузі виникає необхідність називати нові поняття і надалі диференціювати вже існуючі, з огляду на що питома вага багатослівних термінів у термінологіях має тенденцію до зростання [13:286–287]. Здійснені нами підрахунки підтверджують загальну тенденцію. З-поміж опрацьованих нами 1000 термінів близько 70 % є багатослівними, тобто становлять термінологічні словосполучення: *ατομική / συλλογική σύμβαση εργασίας* – індивідуальний / колективний

трудоий договір; *ιδιωτικά / δημόσια / οιονεί δημόσια / ελεύθερα αγαθά* – приватні / суспільні / квазісуспільні / природні блага; *περιεκτικό / ψευδοπεριεκτικό / παραστατικό χρήμα* – повноцінні / псевдоповноцінні / символічні гроші; *σύστημα της ανάλογης / προοδευτικής / αντιστρόφως προοδευτικής φορολογίας* – система пропорційного / прогресивного / обернено прогресивного оподаткування тощо.

В етимологічному плані грецьку економічну термінологію можна поділити на такі групи: питома лексика – а) штучно створені терміни за продуктивними словотвірними моделями грецької мови, серед яких чимало калюк іноземних термінів (*πιστοδοτώ* – надавати кредит, кредитувати (від франц. *faire crédit*) *χρηματοδοτώ* – фінансувати); б) питома грецькі лексичні одиниці, що набули економічного значення під іноземним впливом (семантичні запозичення) чи без нього (*πειρατεία σε βιντεοκασέτες / του ηλεκτρονικού υλικού* – відеопіратство / незаконне копіювання та поширення електронних матеріалів); в) прямі запозичення з інших мов (вже згадувані *το χόλντιγκ, а також το τραστ, το χέτζинγκ, ο μπρόкер* тощо).

Основними джерелами, через які відбувалося поповнення грецької економічної термінології, були спочатку французька та певною мірою італійська, а згодом англійська мова (*η ανώνυμη εταιρεία* – акціонерне товариство, анонімна компанія (від франц. *société anonyme*), *το κουπόνι* – купон (від франц. *coupon*), *το πλαφόν στις τιμές* – стеля цін (від франц. *plafond*), *ο τζίρος* – товарообіг (від італ. *giro*). Англійські терміни вже згадувалися – *το τραστ* (трест), *το χέτζинγκ* (хеджування), *ο μπρόкер* (брокер), *ο/η μάνατζер* (менеджер), *το μάνατζμεντ* (менеджмент), *το μάρκετινγκ* (маркетинг) тощо.

Серед грецьких економічних термінів є дві досить цікаві групи, що привертають увагу дослідників. Перша охоплює терміни, створені західними ученими на базі давньогрецьких основ, які згодом легко увійшли до грецької мови. Їх важко віднести до запозичених: *το μονοπώλιο* (монополія), *το ολιγοπώλιο* (олігополія), *ολιγαρχία* (олігархія) тощо. Слід відзначити, що такого роду терміни є мало не в усіх наукових галузях.

Другу групу утворюють зворотні запозичення. До них належать слова, повністю запозичені колись з грецької, що зазнали впливу мови-реципієнта, а згодом повернулися до грецької фонетично видозмінені та, як правило, з іншим значенням. Нам трапилися такі

одиниці: *το καρτέλ* (картель), який Г. Бамбінйотис виводить з давньогрецького *ο χάρτης*, яке потрапило до латини, згодом до італійської, потім до французької, отримало в останній сучасне, економічне значення і повернулося з ним до грецької. Італійське *gìro* (товарообіг), Бамбінйотис теж виводить з грецького *γύρος*, яке потрапило до латини, потім до італійської, де набуло сучасного значення та повернулося з ним до грецької.

Захисна функція катаревуси полягала в тому, що більшість термінів, які надходили з інших мов, калькувалися (*καταπίστευμα* ← *неолат. fideicommissium*, *πιστοδοτώ* ← *фр. faire crédit*) або були наслідком семантичного словотворення, тобто утворювалися шляхом закріплення за існуючим вже в грецькій мові словом додаткового, економічного значення, часто під впливом іноземної мови (т. зв. семантичне калькування). Проте і зараз, коли єдиною офіційною мовою є димотика, а англіцизми заповнили мало не всі сфери життя не тільки грецької, а й інших європейських мов, спостерігаємо, що грецькі філологи свідомо пропонують синонім, створений на базі питомих елементів – однослівну чи багатослівну кальку (напр., *λίξιμυκ – χρηματοδοτική μίσθωση*). І хоча в розмовній мові продовжують побутувати прямі запозичення (часто вони є короткими, влучними словами, хоча і з не прозорою для носіїв грецької етимологією, що допомагають економити мовні зусилля), в офіційних документах надається перевага питомих термінам чи термінологічним словосполученням, хай навіть і громіздким.

Проведене дослідження дозволило дійти таких висновків. Грецька економічна термінологія в етимологічному плані складається як з питомих лексики (а) штучно створених греками (або західноєвропейськими вченими) лексичних одиниць за продуктивними моделями грецької мови; б) лексичних одиниць, що під впливом іноземних мов чи без нього набули одного чи декількох економічних значень), так і з прямих запозичень із західноєвропейських мов. Основними мовами-донорами були спочатку французька та італійська, а також латина. Натомість тепер провідним постачальником неологізмів до економічної терміносистеми новогрецької, як і інших мов, є англійська. Мовна реформа 1976 р. та перехід грецької науки на димотику певною мірою полегшив потрапляння не опосередкованих калькуванням запозичень

з англійської до грецької економічної терміносистеми, оскільки катаревуса, яка опосередковувала іноземний вплив калькуванням, зійшла зі сцени. Проте “наукова” димотика частково продовжила традицію пручання надмірному напливу іноземної термінології. Це призвело до появи значної кількості синонімічних пар термінів, де першим є пряме запозичення, а другим – його суто грецьких варіант. У таких синонімічних парах простежується чітка стилістична диференціація одиниць, що їх утворюють: якщо в неофіційному спілкуванні та в публіцистиці широко застосовуються саме прямі запозичення, то в офіційній документації перевага свідомо надається грецькому варіантові.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується докладніше вивчення продуктивних словотвірних моделей творення грецьких економічних термінів, а також особливості граматичного оформлення та функціонування запозичень останніх років з англійської у сфері економіки. Таке дослідження можливе лише за умови детального аналізу значного обсягу сучасних текстів економічної тематики з традиційних та електронних періодичних видань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Энциклопедический словарь экономики и права* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law .
2. *Валюженич Д. В.* Греческо-русский и русско-греческий экономический словарь / Д. В. Валюженич. – М. : Святая Гора, 2002. – 392 с.
3. *Василиадис А.* Русско-греческий и греко-русский экономический словарь / А. Василиадис. – М. : Хризостом, 2001. – 175 с.
4. *Савенко А. О.* Короткий новогрецько-український словник юридичних та економічних термінів / Андрій Олександрович Савенко, Анна Анатоліївна Столярова. – К. : Логос, 2010. – 173 с.
5. *Αγγλοελληνικό και ελληνοαγγλικό λεξικό της σύγχρονης οικονομίας θεωρητικής και εφαρμοσμένης* / Επιμέλεια επιστημονική : Βασίλης Α. Ορφανός. – Αθήνα : Εκδόσεις Σταφυλίδη, 2003. – 2^η έκδοση συμπληρωμένη και βελτιωμένη. – 1568 σ.
6. *Μπαμπινιώτης Γ.* Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας / Γεώργιος Μπαμπινιώτης. – Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας, 2004. – Β' έκδοση εμπλουτισμένη. – 2032 σ.
7. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. – Θεσσαλονίκη : Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, 2005. – 1532 σ.
8. *Головин Б. Н.* Лингвистические основы учения о терминах / Борис Николаевич Головин, Рафаил Юрьевич Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 104 с.
9. *Лейчик В. М.* О языковом субстрате термина / Владимир Моисеевич Лейчик // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1986. – № 5. – С. 87–97.
10. *Лотте Д. С.* Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики / Дмитрий Семёнович Лотте. – М. : АН СССР, 1961. – 158 с.
11. *Винокур Г. О.* Избранные работы по русскому языку / Григорий Осипович Винокур. – М. : Учпедгиз, 1959. – 492 с.
12. *Пиотровский Р. Г.* Системное исследование лексики научного текста / Раймунд Генрихович Пиотровский. – Кишинёв : Штиинца, 1981. – 159 с.
13. *Βαλεοντής Κ.* Το προσδιοριστικό συνθετικό του ελληνικού σύμπλοκου όρου και η χρήση της γενικής / Κ. Βαλεοντής, Κ. Ζερίτη, Α. Νικολάκη // Ελληνική γλώσσα και ορολογία. Ανακοινώσεις 2^{ου} Συνεδρίου. – Αθήνα, 1999. – Σ. 283–316.